

Ziya Gökalp'a Göre Kızıllema ve Ceditçilik Hareketi

Kızıllema and Jadidism Movement According to Ziya Gökalp

Alper ALP*

Öz

Bu makalede Ziya Gökalp'ın Kızıllema şiiri çerçevesinde söz konusu kavrama yüklediği anlam, sergilediği yaklaşım incelenmiştir. İdeal mefhumuna büyük önem atfeden Gökalp'ın, Türk milletini içinde bulunduğu krizlerden kurtaracak ideali "Kızıllema" kavramı ile sembolleştirdiği görülmüştür. Onun bu düşünceye yönelmesinde Türk Yurdu Dergisinde ve Türk Ocağında birlikte çalıştığı vaktiyle hem Rusya Müslümanları arasındaki ceditçilik akımının hem de eserin yazıldığı dönemde Türkçülük akımının önde gelen temsilcileri olan Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura ve Ahmed Ağaoğlu gibi aydınların büyük etkisi olduğu anlaşılmıştır. Mevcut süreç ve koşulların verdiği ilhamla Kızıllema kavramını anlatan eserinde Gökalp'ın ceditçilik unsurlarını oldukça sık kullandığı görülmüş, bu unsurlar ayrı ayrı tespit edilerek açıklanmıştır. Görülen o dur ki Ziya Gökalp'ın bu eserinde Kızıllema kavramı ile ceditçilik iç içe geçmiştir.

Anahtar kelimeler: Ziya Gökalp, Ceditçilik, Rusya Müslümanları, Kızıllema, Türkçülük.

Abstract

This article aims to elucidate the significance Ziya Gökalp attributed to the concept of the poem "Kızıllema" and the approach he employed. It is evident that Gökalp, who places great importance on the concept of the ideal, symbolizes the ideal that will rescue the Turkish nation from its crises with the concept of Kızıllema. The influence of intellectuals such as Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura, and Ahmed Ağaoğlu, prominent figures in both the Jadidism movement among Russian Muslims and the Turkism movement during the time of the poem's composition, is apparent. Gökalp collaborated with them in Turk Yurdu magazine and Türk Ocağı, and their influence played a significant role in shaping his orientation towards this idea.

It is argued that Gökalp frequently incorporated elements of Jadidism into his work, describing the concept of Kızıllema with inspiration drawn from the contemporary process and conditions. These elements are identified and explained separately. This work reveals the intertwining of the concepts of Kızıllema and Jadidism.

Key Words: Ziya Gökalp, Jadidism, Russian Muslims, Kızıllema, Turkism.

Makale Geliş Tarihi: 18.07.2023. Makale Kabul Tarihi: 20.11.2023.

Araştırma Makalesi / Künye: ALP, Alper, "Ziya Gökalp'a Göre Kızıllema ve Ceditçilik Hareketi", Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 33, Cilt: 17, Aralık 2023, s. 45-59.

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
E-mail: alper.alp@hbv.edu.tr, ORCID ID: 0009-0008-8109-0576.

Gazi

Akademik
Bakış

45

Cilt 17

Sayı 33

Kış 2023

Giriş

Kökeninin eski Türk tarihine gittiğini düşünmek mümkünse de Kızılma kavramının taşıdığı anlamları ortaya koymaya yarayacak kullanım biçimleri Osmanlı Devleti dönemine ait klasik eserlerde bulunmaktadır. Sözelimi, Evliya Çelebi Seyahatnamesi ve Peçevî Tarihi'nde yer alan “*Kızılma kadar fetih*” deyiimiyle bu kavram kullanılarak büyük ve önemli bir hedefin kast edildiği görülmektedir.¹ Osmanlı yazarları sıklıkla Kızılma'yı Türklerin fethetmek istedikleri şehirlerdeki sembol binalarda somutlaştırmışlardır. İstanbul'daki Ayasofya Kubbesi, Roma'daki Sen Pierre Kilisesi'nin kubbesi bu çerçevede öne çıkmış yapılarıdır. Evliya Çelebi, Viyana, Budin, Belgrad ve Estergon şehir ve kalelerini de Kızılma kavramı ile birlikte anmıştır.² Bütün bu yerler Osmanlı fetih ülküsünün önemli hedefleri olmuşlar, ya çok çetin mücadeleler sonucunda alınmışlar veya Roma ile Viyana örneğinde olduğu gibi büyük birer hedef olarak kalmaya devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kendi kudretli devirlerinde Kızılma fetih amacının yüceliğini ifade eden bir kavram olarak görülebilir. Çünkü fethedilen bölge Osmanlı Devletinin bakış açısıyla en ideal yönetim sistemine kavuşmuş oluyordu. Ancak çalışmamızda kavramın Osmanlı Devleti tarihi boyunca gelişim değil, Ziya Gökalp'ın fikri eserleri çerçevesinde kazandığı yeni içerik incelenmiştir.

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve toprak kaybetmeye başlamasından sonra Türk devlet hayatında unutulmaya yüz tutan *Kızılma* kavramını yeniden cezbedici bir sözcük haline getiren Ziya Gökalp'ın kalemidir. O, henüz Selanik'te iken Ömer Seyfeddin'in daveti üzerine katıldığı Genç Kalemler Dergisi'nde Türkçülük düşüncesi çerçevesinde yazılarını yayınlamaya başlamıştı. Bu başlangıçla onun maksadı Genç Kalemler Dergisi'nin en tanınmış yönü olan dilde sadeleşme pratiği ile yetinmek değil, Türkçülük hareketini bir bütün olarak mefkûreleri ve programları ile ortaya koymaktı.³ Gökalp, Türk milletini esaret altına düşme tehlikesinden kurtaracak, devletin sağlam esaslar üzerinde yükselmesini sağlayacak yeni bir hayatı hedeflemektedir. Yeni hayatın toplumun her alanda ilerlemesi, gelişmesi sonucunda ortaya çıkacak yeni değerlerle gerçekleşebileceğini savunmuştur. Bu yeni değerlerin ortaya çıkaracağı süreci başlatan temel etken ise ideal kelimesine karşılık olarak kullandığı mefkûre sahibi olmaktır.⁴

Gökalp, yeni hayatın yeni kıymetlerle mümkün olacağı varsayımını ortaya koyduğu sıralarda Rusya Türkleri ceditçilik akımı adını alan yenileşme hareketi kapsamında basın, eğitim, ticaret, sanat, edebiyat ve toplumsal alanda elde ettikleri başarılarla Türk dünyasında takdir toplamakta idiler. Musa Carullah Bigiyev'in “*Halk Nazarına Bir Niçe Mesele*” adlı eserini konu

1 Orhan Şaik Gökyay, *Kızılma*, Yeditepe Yayınları, İstanbul-2018, s.38.

2 A.g.e. , s.43-57

3 Yusuf Akçura, *Türk Yılı 1928* (yay.haz. : Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgeör), TTK yayını, Ankara 2009, s.473.

4 Ziya Gökalp, “Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler”, *Genç Kalemler ve Türk Yurdu Yazılar* (Yay. Haz. Ali Duymaz), İstanbul-2011, s.68-75.

Gör

aldığı makalesinde Ziya Gökalp, Türk dünyasında iktisadî kalkınma ve ahlaki yenileşmede Şimal Türklerinin öncülük edeceğinin daha önce anlaşılması olduğunu, incelediği bu eserle dini uyanışın da şimalden başlayacağı kanaatine vardığını belirterek bu takdir hislerine katılmıştır.⁵ Söz konusu değerlendirmesinden Rusya Türklerine dair gelişmeleri yakından takip ettiği anlaşılmaktadır.

Ziya Gökalp, Balkan Savaşlarından sonra Selanik'in Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden çıkması sebebiyle İstanbul'a gelerek ceditçi hareketi ve öncülerini çok daha yakından tanıma fırsatı bulduğu Türk Yurdu Dergisi ve Türk Ocağı çatısı altında çalışmalarını sürdürmüştür.

Kızılma Eserinin Ortaya Çıktığı Muhit Olarak Türk Yurdu Dergisi ve Türk Ocağı

31 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti daha sonra Türk Ocağı'na dönüşmüş ancak bu isim Türk Yurdu Dergisi şeklinde kalıcı olmuştur. Dergi, Yusuf Akçura'nın mesul müdürlüğünde 30 Kasım 1911'de yayınlanmaya başlamıştır.⁶ Türk Ocağı'nın resmen kuruluş süreci ise 12 Mart 1912 tarihinde tamamlanmıştır. Türk Ocağı'nın idare heyetini Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halis Turgut, Akil Muhtar ve Hüseyin Ertuğrul oluşturmuştur.⁷ Türk Ocağı Hars Heyeti'nde ise Ziya Gökalp ile birlikte Halide Edip, Mehmed Emin, Hamdullah Suphi, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Sabit ve Hüseyinzade Ali Bey bulunmaktadır. Ziya Gökalp, böylelikle daha önceden de tanıdığı Türkçülük akımının önde gelen aydınları ile kültür ve yayın faaliyetleri zemininde bir araya gelmiştir. Bu aydınlar arasında bulunan Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu 1905 ihtilaline giden süreçte ve sonraki birkaç yılda Rusya Türklerinin yenileşme hareketi olan ceditçilik akımı için kendi bölgelerinde önemli konuma sahip kimselerdi.

Ceditçiliğin Güney Kafkasya'daki iki önemli merkezinden biri olan Tiflis'te yetişen Hüseyinzade Ali Bey Petersburg Üniversitesi Fizik Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul'a gelerek Askeri Tıbbiye'de öğrenci olmuştur.⁸ Gökalp'ın Hüseyinzade Ali Bey ile tanışıklığı Diyarbakır'dan İstanbul'a ilk defa geldiği 1896 yılına kadar gitmektedir. Ahmet Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmani ile Süleyman Paşa'nın Tarih-i Alem adlı eserlerinin etkisi ile Türkçülüğe meyleden Ziya Gökalp, Tıbbiyede Türkçülük fikirlerini anlatmakla tanınmış olan Hüseyinzade Ali ile yüz yüze görüşmeler yapmıştır.⁹ Hüseyinzade, Gökalp'a Türkçülük fikirleri bağlamında doğrudan tesir eden

- 5 Gökalp, "İntikad ve Takriz, Halk Nazarına Bir Niçe Mesele", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutubay Yayınları, Ankara 1998, c.1, s.141-142.
- 6 Yusuf Sarıay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931. Ötüken Yayınları, 4. Baskı, İstanbul-2008, s.124-125.
- 7 Füsün Üstel, İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul-1997, s.58.
- 8 Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Baskı, İstanbul-2018, s.384.
- 9 Gökalp, Türkçülüğün Esasları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1976, s.9.

görsel

Akademik
Bakış

47

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

ilk aydın olarak onun fikir hayatında özel bir yere sahiptir.

Hüseyinzade, İttihat ve Terakki ile bağlantısı sebebiyle, 1903 yılında Azerbaycan'a dönmek zorunda kalmıştır. Rusya'da 1905 devrimine doğru giden süreçte ortaya çıkan hürriyet atmosferinde bölgenin Türk ahalisinin taleplerini Çarlık hükümetine iletmek üzere görevlendirilen heyette yer almış, basın hürriyetinin ilanı sonrasında Bakü'de Hayat Gazetesi'ni çıkaran grubun önde gelenlerinden biri olmuştur. Hayat Gazetesi kapatıldıktan sonra Azerbaycan ceditçiliğinin en önemli yayın organlarından bir olan Füyüzat Dergisi'nin başyazarı olarak yayın faaliyetlerine devam etti. Ancak Azerbaycan'da Türkçe basın organları üzerindeki yoğun baskının devam etmesi sebebiyle Füyüzat Dergisi de kapatılınca İrşad, Terakki, Hakikat gibi gazetelerde yazılarını sürdürdü. Rusça yayın yapan Kaspiy Gazetesi'nin başyazarlığını bir müddet üstlendi. Bakü'de ceditçi ilkeler doğrultusunda eğitim veren Sadet Mektebi'nin kuruluşunda yer alıp bu okulda dersler de verdi. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyetin ilanından sonra Hüseyinzade Ali Bey İstanbul'a döndü.¹⁰

Türk Ocağı ve Türk Yurdu çevresinde oldukça seçkin konumda olan Ahmet Ağaoğlu da Azerbaycan'da yetişmiş bir aydındır. Ahmet Ağaoğlu 1888 yılında üniversite öğrenimi için Paris'e gitmiştir. Burada İttihat ve Terakki'nin önemli fikir adamlarından Ahmet Rıza Bey ile tanışmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'ndeki fikir ve siyaset hayatıyla erken bir devrede tanışma fırsatı bulmuştur. 1894'te Hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra Azerbaycan'a dönmeden önce İstanbul'a gelerek 4 ay kalmıştır. Bu sırada Mizancı Murat ile tanışma imkânı elde etmiştir. Memleketine döndükten sonra bölgenin önemli iş insanlarından olan ceditçi Hacı Zeynel Abidin Taşgıyev tarafından satın alınmış olan Rusça Kaspiy Gazetesi'nin başyazarlığına getirildi.¹¹ 1905-1906 yıllarında Hayat Gazetesi başyazarlığı ve neşirliğini Ali Bey Hüseyinzade ile birlikte yürüttü.¹² 1906 yılından itibaren ise İrşad Gazetesi'ni çıkarmaya başladı. Bu dönemde Ermeni Taşnak örgütünün saldırgan faaliyetlerine karşı Difai adıyla yerel bir siyasi partinin kurucu önderleri arasında yer almıştır. Rusya'da siyasi baskıların yoğunlaşması sebebiyle II. Meşrutiyetin ilanını müteakip İstanbul'a gelerek faaliyetlerine burada devam etmiştir.¹³

Yusuf Akçura aslen Kazan Türklerinden olup İdil boyu şehirlerinden Simbir'de dünyaya gelmiş, kendisi küçük yaşta 1883 yılında ailesi İstanbul'a yerleşmiştir. Ancak ata yurdu ile bağlantısı kesilmemiştir. İlki 1889 yazından 1890 yılı başlarına kadar devam eden ata yurdu gezilerini harbiye öğrencisi iken de devam ettirmiştir. Bu seyahatleri sırasında bölgedeki ceditçilik hareketinin öncülerinden sayılan Şehabeddin Mercanî, Alimcan Barudî

10 Ülken, a.g.e , s.385-386.

11 Akçura, Türkçülüğün Tarihi, Kaynak Yayınları, 4.Baskı, İstanbul-2013, s.151-156.

12 Nazim Ahundov, Azerbaycan'da Dövri Matbuat (1832-1920), Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyatı, 1965, s.67.

13 Lale Osmankızı, Ahmedbey Ağaoğlunun Publisistikası, Elm ve tehsil, Bakı-2012, s.29-33.

ve Kayyum Nasırî ile tanışmıştır. 1897'de II. Abdülhamid'e muhalif çevrelerle irtibatı sebebiyle sürgün edildiği Trablusgarp'tan 1899'da Fransa'ya kaçmıştır. Paris'te bir yandan Jön Türklerin önde gelenlerinden Ahmet Rıza ile irtibat kurmuşken diğer yandan Siyasal Bilgiler okulunda öğrenim görmüştür. 1903 yılında öğrenimini tamamlayarak siyasi görüşleri ve çevresi sebebiyle Rusya'ya gitmeyi daha uygun bulmuştur.¹⁴ 1905 devrimi sonrasında Rusya'da başlayan meşrutî dönemde önemli liderlerden biri haline gelmiştir. Rusya Müslümanları İttifakı adıyla ceditçi akımın önderleri tarafından kurulan siyasi partinin yöneticileri arasında yer almıştır. Kazan Muhbiri ve Ahbar gibi önemli basın organlarında siyasi, sosyal kültürel konularda makaleler yayınlamıştır. 3 Haziran 1907'de yayınlanan kanun ile Rusya Müslümanlarının siyasi faaliyetlerinin önemli ölçüde kısıtlanması ve şahsına yönelik baskıların arttığı bir dönemde Osmanlı Devleti'nde ilan edilen II. Meşrutiyet ona İstanbul yolunu açmıştır.¹⁵

Rusya Türklerinin önder kadrosu arasında ceditçi hareket için mücadele etmiş olan üç aydın ile Ziya Gökalp'ın İstanbul'da buluşmasının yarattığı duyguyu Yusuf Akçura bütün Türkçülük kuvvetlerinin bir araya toplanması olarak tarif etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan bu devreyi genç aydınlar arasında Türkçülüğün en canlı safhası olarak göstermiştir. Türk Ocağı'ndaki bu ortam onun yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi'ne de yansımıştır.¹⁶

Türk Yurdu Dergisi'ne İstanbul'daki Türkçü aydınların yanı sıra Türk dünyasının farklı bölgelerinden ceditçi aydınlar yazılarıyla katkı yapmışlardır. Ziya Gökalp'ın Kızılma şiirini yayınladığı sayıya kadar olduğu gibi sonrasında da dergide ceditçi hareketin farklı alanlardaki başarıları, yayınları, önemli şahsiyetleri hakkında okurlarının bilgi ve kanaat sahibi olmalarını sağlayacak içerikte makale ve haberlere yer verilmiştir. Türk Ocağı'nda gerçekleştirilen ve ceditçi harekette dönemin önemli isimlerinin yer aldığı faaliyetler de dergi sayfalarında sıklıkla yer bulmuştur.

Dergide Ahmet Ağaoğlu tarafından hazırlanan "Türk Alemi" ve Yusuf Akçura'nın kaleminden çıkan "Türk Aleminde" ana başlıklarını taşıyan makalelerde Türk Dünyasındaki güncel siyasi, sosyal, fikri, iktisadi gelişmeler hakkında bilgi verilirken değerlendirmeler de yapılmıştır. Bu değerlendirmelerde Türkiye'deki okurlar için Kırım, Kazan, Azerbaycan'daki ceditçilik akımı doğrultusundaki gelişmelerin daha fazla yer aldığı söylenebilir. İsmail Gaspıralı, Hüseyinzade Ali, Rızaeddin Fahreddin, Abdullah Tukay, Fatih Kerimi ve Ayaz İshakî gibi ceditçi ediplerden bahsedilirken Osmanlı Devleti'nde yeni edebiyat döneminin Namık Kemal, Abdülhak Hamid, Mehmed Emin Yurdakul, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin gibi isimlerle silsile halinde

14 Ahmet Temir, Yusuf Akçura, Türk Kültürün Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2. Baskı, Ankara-1997, s.11-30.

15 François Georgeon, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 3. Baskı, İstanbul-1996, s.54-58.

16 Akçura, Türk Yılı..., s.177.

görsel

Akademik
Bakış

49

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

devam ettiği belirtilerek mevcut bir ortak zemine işaret edilmiştir.¹⁷ Dini anlayışta topluma rehberlik edecek âlimlere örnek olarak Osmanlı Devleti'nde Mahmud Esad Efendi, Hoca Tahsin, Musa Kazım ve Naim Beylerin isimleri sayılırken Şimal Türklerinde Alimcan Barudî, Rızaeddin Fahreddin, Musa Bigiyev, Ataullah Bayezidov'a yer verilmiştir.¹⁸ Basın hayatında yine Türk dünyasının önemli merkezlerinde ciddi gelişmeler olduğu, canlı bir yayın hayatının sürmekte olduğu tespiti yapılmıştır. Tercüman, Vakit, Yıldız, İrşad, Molla Nasreddin, Şura gibi gazeteler ve dergiler hakkında bilgiler verilmiş, bu gazetelerden alıntılar yapılmıştır. Rus Çarlığı'nın hâkimiyet alanındaki Türk halkları için daha çok Şimal Türkleri adlandırması tercih edilirken eğitim, kültür, ticaret ve toplumsal dayanışma alanlarında yaşanan gelişmeler değerlendirilmiştir.

Türk Yurdu'nda, Türk Tarihi ve kimliği konusunda araştırmaların Osmanlı Türk çevrelerinde önem kazandığı bir dönemde benzer sürecin Şimal Türkleri arasında yaşandığını gösteren bir örnek olarak Kazanlı meşhur tarihçi Aynüddin Ahmerov hakkında bilgi veren yazı dikkate değerdir. Milli uyanışın işaretlerinden biri olarak bu sahada yayınlar yapılmasına yönelik çalışmalara Osmanlı Türkleri arasında Necip Asım, Bursalı Tahir, Fuat Raif, Safvet ve Arif Beylerin başladığı belirtilirken aynı gayretin Şimal Türklerinde de görülmekte olduğunu Ahmerov'un yanı sıra Rızaeddin Fahreddin, Hasan Ata Abeşi isimlerini örnek vererek göstermektedir. Ahmerov, Bulgar ve Kazan Hanlıklarının tarihini bilimsel yöntem ve kurallarla araştıran bir tarihçi olarak yâd edilmektedir.¹⁹

Ceditçilik hareketinin kurucu önderi olan İsmail Gaspıralı'nın bizzat kendi kaleminden ceditçi okulların kuruluş tarihi okuyuculara aktarılmıştır. İsmail Gaspıralı usul-i cedit ile eğitim veren okulların ortaya çıkış sürecini anlatırken öncelikle böyle bir amaç edinmesine etki eden en büyük sebebi vurgulamıştır. Mensup olduğu milletin geleceğinin bütün diğer milletler gibi milli okulun niteliğine bağlı olduğunu düşünmesi onun bu mücadeleye girişmesini sağlamıştır. Milletın kız erkek bütün çocuklarının temel eğitim görmesi gerektiğine, o dönem için pek zor gibi görünen bu hedefin mümkün olduğuna kanidir.²⁰ Makalenin ikinci kısmında bu amaca nasıl yürüdüğünü ve hangi somut sonuçlara ulaştığını anlatırken Şimal Türkleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. Devlet bütçesinden pay almayan mektepler için Rusya Müslümanlarından tüccarların desteği hayati bir önem taşıyordu. Bu sebeple Rusya Türklerinin yaşadığı her bir bölgeden tüccarların geldiği Nijni-Novgorod'daki Makaryev Panayırı'na her sene giderek yeni eğitim sistemini tanıtmıştır. Bu gayretlerin sonucunda Bakülü Zeynel Abidin Tağiyev, Orenburglu Hüseyinovlar, Sibiryalı Hacı Nimetullah, Simbirli Akçuraoğulları, Apanaylar, Abdülmennanoğulları gibi zengin tüccarlar ceditçi

17 Ahmet Ağaoğlu "Türk Alemi 2", a.g.e, c.1, s.30-32.

18 Ağaoğlu, "Türk Alemi 3", a.g.e, c.1, s.46-48.

19 "Müverrih Aynüddin Efendi Merhum", a.g.e, c.1, s.49-50.

20 İsmail Gaspıralı, "Türk Yurducuları", a.g.e, c.1, s.109-111.

okulların yaygınlaşmasına büyük katkı vermişlerdir. 1884 yılında başlayan bu gayretlerle 1906 yılına gelindiğinde ceditçi okullar Bahçesaray'dan Kaşgar'a kadar yayılmıştır.²¹ Rusya Türkleri'nin aydın, ulema, tüccar ve sanayici temsilcilerinin bir araya gelerek mevcut mekteplerin ıslahı ve desteklenmesi, yeni mekteplerin açılması, öğretmen yetiştirilmesi, yabancı ülkelere yüksek tahsile öğrenci gönderilmesi, ders kitaplarının hazırlanması, gazete ve dergi yayınlanması gibi icraatları dayanışma içinde gerçekleştirdikleri hayır cemiyetlerinin kurulmasına öncülük etmek de İsmail Gaspıralı'nın Rusya Türkleri'ne yaptığı büyük hizmetlerinden biriydi.²²

Doğru bir tespitle Kazan'ın Rusya Türkleri açısından merkez konumunu vurgulayan dergi Türk Dünyası'ndaki gönül birliğine örnek olarak Trablusgarp savaşı hakkındaki gelişmelerin bölgede ne kadar yakından takip edildiğini ortaya koymuştur. Rusya Türklerinin bütün toplum kesimleri ile bu meselede İtalya'ya karşı birleşip Osmanlı Türklerini desteklediğini, kendi bölgelerindeki mekteplerin kapatılması ve muallimlerin cezalandırılması gibi sorunlarını bu olay karşısında geri plana ittiklerini okuyucularına duyurmuştur.²³ Aynı çerçevede Merhum Mahmud Hüseyinov ve diğer iki kardeşi Ahmet ve Gani Hüseyinov'u tanıtan Türk Yurdu bu zengin tüccar ailesinin Rusya'daki hayır cemiyetlerine, camilere, mektep ve medreselere, Rusya'da ve yabancı ülkelerde yükseköğrenim gören öğrencilere büyük yardımlar yaptıklarını aktarmış, onları Rusya Türklerinin toplumsal hayatına büyük katkılar yapan saygın bir aile olarak tanımlamıştır.²⁴ Türk dünyası açısından bu yönleri ile örnek teşkil eden Hüseyinov ailesinin Osmanlı Türkiye'sinde de hayır hasenat yaptığını belirtmiştir.

Dergi, Türk dünyasındaki gönül birliğine bir başka örnek olarak Rusya Türkleri arasındaki ceditçilik hareketinin ulema sınıfındaki öncülerinden Rızaeddin Fahreddin'in neşretmekte olduğu Şura dergisinde yayınlanan açık mektuba yer vermiştir. Bu açık mektupta Osmanlı Türklerinin Balkan Savaşı sebebiyle büyük sıkıntıya düştükleri ve elem içinde oldukları eğer kurban bayramına kadar bu durumda olumlu bir değişiklik olmazsa bu sebeple kutlama merasimlerinin yapılmayacağı, tebrik, mektup ve telgraf gönderilmeyeceği ilan edilmiştir.²⁵ Bu anlayışın gerekli yankıyı bulduğu Orenburg'ta yayınlanan Vakit gazetesinin haberlerine dayanılarak Türk Yurdu tarafından aktarılmıştır. Buna göre genel bayramlaşma yapılmamış, bayram günlerinde düzenlenmesi adet olan tiyatro ve konserlere yer verilmemiş, halkın önemli bir kısmının evlerinde bayram sofrası kurulmamış, bayram ziyaretleri yapılmamıştır.

Türk Yurdu'nda yer alan haberlere göre, Balkan Savaşlarının Slav-

21 Gaspıralı, "Türk Yurduculara", a.g.e, c.1., s.132-133.

22 Akçura, "İsmail Bey Gasprinski", a.g.e, c.1., s.367-369.

23 F. Bek Han. "Kazan'dan", a.g.e, c.1., s.116-117.

24 "Mahmud Bay Hüseyinov", a.g.e, c.1., s.274.

25 "İmparatorluk Haricindeki Türklerde Türklük", a.g.e, c.2., s.77.

görsel

Akademik
Bakış

51

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

Türk ve İslam-Hristiyan savaşı şeklinde Rus basınında işleniyor olmasına St. Petersburg'da öğrenimlerini sürdüren Şimal Türklerinden 9 öğrenci Rusça Den Gazetesi'ne protesto metni göndererek tepki göstermişlerdir. Petersburg'da Tıp Fakültesinde öğrenim görmekte olan Ümmü Gülsüm, Rukiye ve ikisi Meryem adını taşıyan dört kız öğrenci Osmanlı ordusu yaralılarına yardım etmek için İstanbul'a gelerek Kızılay'ın çalışmalarına katılmışlardır.²⁶

Balkan Savaşlarının çıkmasından sonra olayları takip etmek üzere İstanbul'a gelen ceditçi gazete temsilcilerine ve Osmanlı ordusu yaralılarına yardım etmeye gelenlere şükran duygularını iletmek üzere Türk Ocağı'nda ikramlı bir davet düzenlendiğini anlatan bir haber yayınlanmıştır. Katılan isimler Türk Dünyasında oldukça faal ve tanınmış kimselerdir. Bunlar arasında Abdürreşid İbrahim, Ahmed Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali Bey, Vakıf gazetesi naşiri Fatih Kerimi, Kazan'da yayınlanmakta olan Yıldız gazetesi muharriri Ali Asgar Kamal, Terbiye dergisi sahibi Selim Sırrı Bey ile Kazan, Kırım ve Kaşgarlı bazı tüccarlar, İzmir, Lozan, Cenevre Türk Yurdu Ocaklarının temsilcileri bulunmaktaydı. Ayrıca bazı üniversite öğrencileri de toplantıda yer almıştır. Bu toplantı Türk Dünyasının meseleleri karşısında farklı bölgelerden olan aydın ve zadedânın bir araya gelerek duygu ve düşünce birliği içerisinde olduğunu gösteren örneklerden biridir. Dönemin Türk Ocağı ve Türk Yurdu Dergisi açısından Türklük kavramının ihatasını tanımlayan bir organizasyon olmuştur.²⁷

Kazan'da ceditçi hareketin faaliyet mekânı olan ve İstanbul'daki Türk Ocağını anımsatan Şark kulübünde bilimsel konferanslar ve konserler düzenlemenin yanı sıra tiyatro gurubu kurulduğunu, bu şekilde kulübün gelişimini sürdürdüğünü aktaran dergi bundan daha önemli bir gelişme olarak adı geçen kulübün nizamnamesinde yapılan değişikliklerle kadınlara üyelik hakkı tanıdığını duyurmuştur.

Ceditçi okulların faaliyetlerini sürdürdükleri şehirler, bu okulların kurucu ve idarecileri ile onların faaliyetleri hakkında dergi kapsamlı bilgiler vermiştir. Rusya'da Panislamizm suçlamasıyla aleyhlerine açılmış dava münasebetiyle meşhur ceditçi aydınlar Abdullah ve Ubeydullah Bubi kardeşler bahis konusu edilmiştir. Bubi köyünde açtıkları ceditçi medrese, kız ve erkek öğretmen okulları ile bütün Rusya'da haklı bir ün ve itibar kazanmış olan kardeşleri okuyucularına takdim etmiştir.²⁸ Tiflis'te tanınmış bir aydın olan Abdullah Tefik Efendi hakkında verilen bilgiler de bu çerçevede dikkate değerdir. İstanbul'da öğrenim görmüş, bu sırada Ahmet Hikmet ve Rıza Tefik beylerden Osmanlı Türk edebiyatını öğrenmiştir. Öğrenimini tamamladıktan sonra memleketi Gence'ye dönüp yeni usul mektepte Türk Dili ve Edebiyatı dersleri veren, Türkçe matbuatta makaleleri yayınlanan, yeni usulde ders kitapları hazırlayan bu idealist gencin çok genç bir yaşta vefat etmiş

26 "İmparatorluk Haricindeki Türklerin Osmanlılara Yardımı", a.g.e, c.1., s.93.

27 "Türklük Şunu", a.g.e, c.2., s.110-111.

28 Akçura, "Türk Aleminde", a.g.e, c.1., s.287-290.

olduğunu duyurmuştur.²⁹

“Hususî Muhabirimizden” genel başlığı ve “Bakü'den” alt başlığı ile verilen haberler de ceditçilik hareketinin Bakü'de birçok konudaki önemli başarılarını okuyucularına aktarması bakımından önemlidir. Meslek liselerinde okuyan 300, klasik liselerde okuyan 150 civarında Türk öğrenci bulunduğu; on, on beş sene önce bu okullarda okuyan Türk öğrenci sayısının 20 civarında olduğu hatıra getirildiğinde yaşanan bu büyük ilerlemeden duyulan memnuniyet vurgulanmıştır. Hacı Zeynelabidin Tagiyev, kız çocukları için iki mektep yaptırmıştır. Cemiyet-i Hayriye, Neşr-i Maarif, Saadet, Necat ve Safa adlarıyla hayır cemiyetleri kurulmuştur. Bu sıralarda Cemiyet-i Hayriye için Bakü'nün varlıklı kesiminden olan Musa Nakiyef büyük bir konferans salonunu da içinde barındıran güzel bir bina yaptırmaktaydı.³⁰

Dergide, Ahmet Mithat Efendi'nin vefatını müteakip Fatih Kerimî tarafından kaleme alınan bir yazıya yer verilmiştir. Fatih Kerimî bu yazısı ile Türk Dünyası için saygın bir karakterin özelliklerini ortaya koymuştur. Bütün eserleri Rusya Müslümanları tarafından ilgiyle takip edilmiş olan Ahmet Mithat Efendi esas şöhretini Hristiyanlığa karşı İslam dinini savunduğu Müdafaa adlı eseriyle kazanmıştır. Rus Misyonerlerin yoğun Hristiyanlık propagandası faaliyetleri karşısında bölgenin İslam uleması bu kitaptan çok istifade etmiştir. Onun din ile bilimi uzlaştıran, İslam dininin ilerlemeye gelişmeye engel olmayıp tersine teşvik ve destek olduğunu işleyen eserleri de Rusya Müslümanları tarafından kuvvetli bir şekilde benimsenmesi ve sevilmesini sağlamıştır. Şimal Türklerinden İstanbul'a tahsile gelen öğrencilerle yakından ilgilenmiş, destek olmuştur.³¹

Türk Yurdu Dergisi'nde Gökalp'ın Kızılma, şiirin yayınlanmasından önceki otuz sayısının içeriği gözden geçirildiğinde Türk dünyasındaki modernleşme hareketi olarak ceditçiliğin mefkurevî boyutu, aydın kadrosu, faaliyet alanları, güncel meseleleri konularında ayrıntılı sayılabilecek bilgilerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu içerik Şimal Türkleri ile Osmanlı Türkleri arasında duyguda, fikirde ve işte birliği de yansıtmaktadır. Kızılma eseri böyle bir ortam ve süreçte yazılmıştır.

Kızılma Şiirinde Ceditçilik Hareketi

Ziya Gökalp'ın 1913 yılında Türk Yurdu dergisinde yayınlanan Kızılma adlı şiiri bir yıl sonra çıkan şiir kitabına da başlık olmuştur. Bu şiiri içeriği açısından ilk ele alanlardan biri Kazım Nami Duru'dur. Kızılma'yı daha yayınlanmadan şairinden dinleyen Duru, Ziya Gökalp konulu kitabında bu şiir hakkında görüşlerini ortaya koymuştur. Duru, şiirdeki mistik özellikler üzerinde durmakla birlikte esas konunun sosyal evrim olduğu kanaatinde-dir. Kızılma kavramını Ziya Gökalp'ın Türklüğün ezelden beri var olan milli

29 “Mühim Bir Ziya.”, a.g.e., c.1. , s.290.

30 Odlu Türk, “Bakü'den.”, a.g.e. , c.2. , s.28-29.

31 Fatih Kerimî, “Ahmet Mithat Efendi ve Şimal Türkleri”, a.g.e., c.2., s.97-98.

gökalp

Akademik
Bakış

53
Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

ülküsü olarak işlediğini savunmaktadır.³²

Mehmet Kaplan, *Kızılalma* şiirini incelerken farklı yönleri ve özellikleri üzerinde durmaktadır. İki makalesinde kısmen değinmiş, üçüncü makalede ise tamamen bu şiiri incelemiştir. İlk makalesinde şiiri Ziya Gökalp'ın düşünce dünyasının gelişimi açısından ele almıştır.³³ İkinci makalesinde ise Gökalp'ın farklı eserleri ile birlikte *Kızılalma* şiirini de mefkûre kavramına bakışı açısından değerlendirmektedir.³⁴ Tamamen Kızılalma manzumesini incelediği üçüncü makalesinde şiirdeki kısmî mistik içerik ve üsluba işaret etmektedir. Fikri içeriğine bakıldığında eski edebiyatımızdaki mesnevi türüne yakın bulunduğu eserin Ziya Gökalp'ın en güzel şiirlerinden biri olduğu kanaatinde. Şiirin başkahramanlarından Turgut, mefkûre arayışındaki haliyle Gökalp'ın gençlik dönemini temsil etmektedir. Ay Hanım ise hem mefkûrenin sembolü hem de ideal Türk kadın tipidir. Sadettin Molla, İslami devir Türk tarihinde mütefekkir velileri anımsatmakla birlikte içtimai bir mutasavvıf olarak Gökalp'ı temsil etmektedir. Kaplan, Kızılalma şiirinin esas önemli özelliğinin milleti kurtarmaya yönelik bir hayat görüşü sunması olduğu düşüncesindedir. Ziya Gökalp'ın eserde bilim ve eğitim yoluyla geliştirilecek bir kültür milliyetçiliği tanımlaması yaptığı görüşündedir.³⁵

Kızılalma şiirini inceleyen Orhan Şaik Gökyay çeşitli özelliklerinden bahsetmekle birlikte eserde Türk birliği idealizmi yönünü önde görmüştür. Türkçüler arasında çok rağbet gören bu eserin Karl Brockelmann, Martin Hartman, Agust Fischer gibi müsteşriklerin de dikkatini çekmiş olduğunu tespit etmiştir.³⁶ François Georgeon, Kızılalma kavramıyla Gökalp'ın Türklerin ana yurdu olan Turan'ı kast ettiğini ileri sürerek büyük bir yanlışlığa düşmüştür. Oysaki Gökalp, Kızılalma'nın bir mefkûre olduğunu gidilecek bir yer veya ülke anlamına gelmediğini eserinde hiçbir tereddüte yer bırakmayacak kadar açık biçimde anlatmaktadır.³⁷

Gökalp'ın Kızılalma'sında daha önce bu eseri inceleyen çalışmalarda fark edilmemiş veya değinilmemiş olan bir özellik de ceditçi hareket unsurlarının yoğun bir şekilde kullanılmış olmasıdır. Ceditçi hareketin temel hedeflerinden biri kadınların toplumsal hayattaki rollerini artırmaktı. Bu hedefe ulaşmanın tek yolu kız çocuklarının da en az erkek çocuklar kadar çağın gerekleri doğrultusunda iyi eğitilmesine imkân verecek nitelikte mektepler açmak, öğrenimlerini yüksek tahsili kapsayacak şekilde tamamlamalarını sağlamaktı. Ceditçi önderlerin bakış açısıyla bütün bir toplumu geleceğe hazırlayacak olan, gelişmiş toplumlarla devam eden medeniyet yarışında ezil-

32 Duru, Kazım Nami. Ziya Gökalp, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1965, s.3-9.

33 Mehmet Kaplan, Ziya Gökalp ve Saadet Perisi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul-1965, s.58-61.

34 Kaplan, Ziya Gökalp ve Yeniden Doğma Tezi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul-1971, s.7.

35 Kaplan, "Kızılalma", Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I. Dergah Yayınları, İstanbul-2002, s.550-558.

36 Gökyay, a.g.e., s.11-12.

37 Georgeon, a.g.e., s.50.

melerini engelleyecek olan ana müessese mekteplerdir. Topluma yön verecek aydın kadro bir hayli az sayıda olduğu için yetenekli gençler Avrupa, Rus ve Osmanlı Üniversitelerine tahsile gönderilmişlerdi. Ceditçi hareketin kültür merkezleri ve öncü bölgeleri; mektepler, basın, hayır cemiyetleri göz önünde bulundurulduğunda Kırım, Kazan ve Bakü idi. Ceditçi programın sağlam bir zemine oturması ve gelişmesi için gerekli giderlerin karşılanmasında tüccar ve sanayici kesimin büyük payı olmuştur.³⁸

Eserin başkahramanı Ay Hanım servet sahibi bir aileye mensup, ceditçi hareketin en önemli merkezlerinden biri olan Bakü'dendir. Paris'te yükseköğrenim gören, memleketinde en yeni usullerde eğitim verecek mektepler açmak isteyen idealist bir aydın olarak tarif edilmektedir. Açmak istediği okula milletin geleceğini hazırlayan kurumlar olması dolayısıyla İstikbal beşiği adını vermeyi düşünmesi ceditçi aydın veya önder tavrıdır. Okul yaptırma işine girişmesi eğitimi, yetmiş kadınların toplumlarına yapabilecekleri büyük katkılara bir örnek teşkil etmektedir. Ay Hanım'ın en yakınında tüccardan Bahadır ağanın bulunması ceditçi harekette aydın kesim ile varlıklı kimseler arasında toplumsal hedeflere yönelik yakın işbirliğinin bir işaretidir.³⁹

Ceditçilik hareketinin mensupları, Rusya imparatorluğunda modern bir toplum olarak ve Ruslarla eşit haklara sahip bir millet olarak varlığını, kültürünü, dilini devam ettirmek ideali çerçevesinde faaliyetlerini sürdürmekte idiler. Okullar, sanayi ve ticaret, basın, kültür ve sanat alanında ilerlemeler bu mefkûre ile yürütülen gayretli, sebatlı çalışmaların sonucu idi. Ancak bütün bunlar henüz hedefe varıldığı anlamına gelmediği için ceditçilik bir mefkûre olma özelliğini sürdürmekteydi. Bu mefkûrenin toplumsal tabanını kuvvetlendirmede ulemanın büyük katkısı vardı.

Gökalp'ın eserindeki başkahramanlardan Turgut aradığı Kızılma'nın soyut bir kavram olduğunu sezmiştir. Ancak anlamını bulmasını sağlayan ulemadan Sadeddin Molladır. Kızılma'nın mahiyetini Turgut'la birlikte Ay Hanım da ondan dinleyerek öğrenmişlerdir. Kızılma bir şehir, bir mekân değil müstakbel bir idealdir. Türk medeniyetine giden yol eskiden anlaşıldığı biçimiyle herhangi bir şehri ele geçirmek değildir. Bu idealin varacağı menzil orijinal bir Türk medeniyeti ortaya çıkarmaktır. Kızılma; bütün Türk âlemini içeren bir milli birliğe, milli düşünceye, milli irfana, dirlik ve düzene, milli tarihe, sosyal hayatta dayanışmaya yönelerek varılacak bir idealdir.⁴⁰

Gökalp eserinde Kızılma'nın tanımını, ceditçilik akımı halka doğru giderken en büyük paya sahip öncüler olan ulemayı temsilen, Sadeddin Molla'ya yaptırmıştır. Bu manayı anlayıp ilk işe koyulan yine ceditçi bir aydın olan Ay Hanım'dır. Bununla birlikte Gökalp'ın yeni Türk medeniyetinin kurulmasında Türk Yurdu ve Türk Ocağı çevresinin büyük katkısı olacağı

38 Gaspıralı, "Mebadi-i Temeddün-i İslamiyan-ı Rus", İsmail Gaspıralı Seçilmiş Eserleri-2 Fikir Eserleri. Yay. Haz. : Yavuz Akpınar, Ötügen Yayınları, İstanbul-2004, s.251-261.

39 Gökalp, "Kızılma", a.g.e., c.2., s.115.

40 Gökalp, "Kızılma", a.g.e., c.2., s.116-118.

Gökalp

Akademik
Bakış

55

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

ümidini gösteren ifadeler de dikkatten kaçmamaktadır.⁴¹ O dönem Bakü ve Kazan'ın Rus Çarlığına tabi olması sebebiyle karşılaşılabilecek engeller hesaba katılarak, İstanbul'da ise hür bir atmosfer ve demokratik bir ortam bulamama endişesi şeklinde eleştirel bakış ortaya konularak İsviçre'de yeni hayatın, yeni Türk medeniyetinin temelini atacak ve adı Kızılma olan bir merkez, bir yerleşim kurulması kararı Ay Hanım'ın önerisiyle ve Türk Yurdu mensupları tarafından kabul edilmiştir.⁴²

Ay Hanım'ın, kurduğu Lozan şehri yakınlarındaki bu Kızılma'da Medreselerde her türlü bilimlere yönelik dersler okutulmuş; ziraat, ticaret ve meslek okulları kurulmuştur. Bu vasıfları ile söz konusu okullarda creditçi programın uygulanmış olduğu söylenebilir. Eserde Türk âleminin her tarafından erkek ve kız çocukları her yıl buradaki okullara geldikleri anlatılmaktadır. Bu durum İsmail Gaspıralı'nın creditçi mektepler için açtığı öğretmenlik kurslarına ve creditçi okuluna Türk dünyasının pek çok farklı bölgesinden öğrencilerin geldiği dönemi anımsatmaktadır.⁴³ Böylelikle bir bakıma yeni hayat anlamına da gelen creditçilik hareketinin zemini kurulmuştur.⁴⁴

Sonuç

Ziya Gökalp, Türkçülük fikrinin önde gelen düşünür, yazar ve siyasetçilerinden biri olarak günümüzde dahi etkisini sürdüren eserler ortaya koymuştur. Kızılma manzumesi de bunlardan biridir. Osmanlı tarihi boyunca somut bir hedef olan Kızılma'yı Ziya Gökalp soyutlaştırmış ve daima güncelliğini koruyacak bir içeriğe kavuşturmuş; mefkûre veya ideal kelimelerine karşılık olan Türkçe duyus, söyleyiş haline getirmiştir.

Türk milletinin yeni bir ideal etrafında birleşerek bilimde, teknoloji- de, sanatta, kültürde, sanayi ve ticarete, iktisatta yapacağı atılımlarla kura- cağı yeni hayatın yeni Türk medeniyetini doğuracağı inancını taşıdığını bu eserinde ifade etmiştir. Bu eserindeki Türklük ile göz önünde bulundurduğu çerçeve bugünkü Türk Dünyasıdır.

Gör

41 Ziya Gökalp'ın Türk Ocakları'nın Türk Dünyasında oynayacağı rol hakkındaki görüşlerine Kazanlı Creditçi Aydın Cemaleddin Velidi şu sözleri ile iştirak etmektedir: “*Temel sermaye olan Türkleri aydınlatmak, Türklere kuvvet vermek için küçücük Türk Ocağı teşekkül etti. Bu ocak, Osmanlı kardeşlerimize milli gıda hazırlıyor. Onların karanlık ve karmaşık Osmanlılıkları içinden bir Türklük idealini ateşliyor. O şimdilik sadece bir ocak, şimdilik onun zayıf bir şulesi vardır. Lakin o, günden güne büyüyecek, günden güne parlayacak, bir gün bütün Türklük göğünü aydınlatacaktır. Onun şulesi Anadolu'nun karanlık dağları, ormanları içine girip, orada mamureler kuracaktır. Bağdat vireneleri üstünde kâşaneler kurup, yeni bir Abbasi devrini ihya edecektir. Biz bunu ümit ediyoruz. Eğer Türklük için bir bası badel mevât mukadder ise şüphesiz onun şuurunu üfleyecek İsrâfiller işbu Türk Ocağına dâhil kişiler olacaktır.*

Bize, Tatarlara ne büyük bir iftihardır ki İstanbul'un Türk Ocağını toplayan yel şimalden, bizden esti. Bu yel zamanında bizim aramızda yaşayıp, milli intibaha, milli hareketle hizmet eden bir iki zatın işidir.” Bkz. Velidi, Cemaleddin. “*Millîyet ve Millîyet*”, *Kazan Tatarları Arasında Millîyetçilik Akımı*, Yay. Haz. : Alper Alp, Ankara-2011, s.47.

42 Gökalp, “Kızılma”, a.g.e. , c.2. , s.118.

43 Fahri Temizyürek, “Gaspıralı İsmail Bey'in Cedit Mektepleri Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları*, c.11, no.4, Aralık 2014, s.372.

44 Gökalp, “Kızılma”, a.g.e. , c.2., s.119.

İstanbul'da Kırım, Kafkasya ve Kazan'dan gelen aydınların milli uyanış devresinin heyecanını ve birlik ruhunu yansıtan çalışmaları Gökalp'ın kalemince Kızılma'ya giden yolun başlangıcı olarak tanımlanmıştır. Gökalp, Türk Yurdu'nun namli yazarlarından ve Türk Ocağı'nın önderlerinden olduğu, ceditçi hareketin önderleri ile bir arada çalıştığı dönemde bu manzumeyi kaleme almıştır. Bu süreçte ceditçi hareketin idealist gençlerinden bazılarını çeşitli faaliyetler vesilesiyle tanımış veya yaptıkları başarılı, etkili işler hakkında bilgi sahibi olmuştur. Ceditçilik akımının liderleri ve önemli isimleri ile temasları sayesinde edindiği bilginin bir hayli kapsamlı olduğu bu eserinde anlaşılmaktadır. Kahramanlar ceditçilik hareketinde başlıca konumlara sahip kişilerin özelliklerini taşımaktadır. Bahsi geçen şehirler ceditçi hareketin en bilinen merkezleridir. Bütün bunlar Gökalp'ın ceditçiliğe verdiği yüksek değeri göz önüne serdiği gibi eserin ilham kaynağı olduğunu göstermektedir. Bu eser bağlamında Ceditçilik Kızılma'ya varılacağını müjdeleyen bir adım, bir devredir.

Kaynaklar

AĞAOĞLU, Ahmet, "Türk Alemleri 2", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1, S.2, 1911, s.30-32.

---, "Türk Alemleri 3", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1, S.3, 1911, s.46-48.

AHUNDOV, Nazim, Azerbaycan'da Dövrü Matbuat (1832-1920), Azerbaycan SSR Elmler Akademiyası Neşriyatı, Bakı-1965.

AKÇURA, Yusuf, "İsmail Bey Gasprinski", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1., S.22, 1912, s.367-369.

---, "Türk Aleminde.", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1., S.17, 1912, s.287-290.

---, Türk Yılı 1928, TTK Yayınları, Ankara-2009.

---, Türkçülüğün Tarihi, Kaynak Yayınları, 2013.

DURU, Kazım Nami, Ziya Gökalp, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1965.

HAN, F. Bek, "Kazan'dan.", *Türk Yurdu*, c.1., S.7, 1912, s.116-117.

GASPIRALI, İsmail, "Mebadi-i Temeddün-i İslamiyan-ı Rus", İsmail Gaspiralı Seçilmiş Eserleri-2 Fikir Eserleri, Yay. Haz. : Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları, 2004, s.251-261.

---, "Türk Yurduculara", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1., S. 7, 1912, s.109-111.

---, "Türk Yurduculara.", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1., S. 8, 1912, s.132-133.

GEORGEON, François, Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

GÖKYAY,Orhan Şaik, Kızılma, Yeditepe Yayınları, İstanbul-2018.

GÖKALP, Ziya. "İntikad ve Takriz, Halk Nazarına Bir Niçe Mesele", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1., S.32, 1913, s.141-146.

---, "Kızılma.", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.2., S.31, 1913, s.115-119.

---. Türkçülüğün Esasları, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul-1976.

Görüş

Akademik
Bakış

57

Cilt 17
Sayı 33
Kış 2023

- ., "Yeni Hayat ve Yeni Kıymetler.", Genç Kalemler ve Türk Yurdu Yazıları, Yay.Haz. Ali Duyamaz, Ötüken Yayınları, İstanbul-2011, s.68-75.
- "İmparatorluk Haricindeki Türklerde Türklük." , Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.2., S.28, 1912, s.77.
- "İmparatorluk Haricindeki Türklerin Osmanlılara Yardımı", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1. , S.3, 1911, s.93.
- KAPLAN, Mehmet, Ziya Gökalp ve Saadet Perisi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1965.
- ., Ziya Gökalp ve Yeniden Doğma Tezi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- ., "Kızılma", Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I. Dergah Yayınları, 2002.
- KERİMÎ, Fatih, "Ahmet Mithat Efendi ve Şimal Türkleri", Türk Yurdu, c.2., S.30, 1913, s.97-98.
- "Mahmud Bay Hüseyinov", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1. , S.16, 1912, s.274.
- "Müverrih Aynüddin Efendi Merhum", Türk Yurdu (yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1. , S.3, 1911, s.49-50.
- "Mühim Bir Ziya", Türk Yurdu(yay.haz. : Murat Şefkatli), Tutibay Yayınları, Ankara 1998, c.1, S.17, 1912, , s.290.
- OSMANKIZI, Lale, Ehmedbey Ağaoğlunun Publisistikası, Sada Neşriyat, 2012
- SARINAY, Yusuf, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931, Ötüken Yayınları, İstanbul-2008.
- TEMİR, Ahmet, Yusuf Akçura, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1997
- TEMİZYÜREK, Fahri, "Gaspıralı İsmail Bey'in Cedit Mektepleri Üzerine", Modern Türklük Araştırmaları, c.11, S.4, Aralık 2014, s.365-381.
- TÜRK, Odlu, "Bakü'den." , Türk Yurdu, c.2. , S. 25, 1912, s.28-29.
- "Türklük Şunu." , Türk Yurdu, c.2., S.30, 1912, s.110-111.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, 2018.
- ÜSTEL, Füsün, İmparatorluktan Ulus Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931). İletişim Yayınları, 1997.
- VELİDÎ, Cemaeddin, "Millet ve Milliyet.", *Kazan Tatarları Arasında Milliyetçilik Akımı*, Yay. Haz. : Alper Alp, Berikan Yayınları, 2011.

Extended Abstract

In my article, I examined the concept of Kızılma, which Ziya Gökalp redefined, and its connection to the Jadidism movement. The focus of my study lies in the rejuvenation of the Kızılma concept, a remnant from the glorious ages of the Ottoman Empire, attributing it with an idealistic meaning beyond the conquest-centric approach. I also explored Ziya Gökalp's perspective on the Jadidism movement in this process. Yusuf Akçura shared the excitement and sentiment of this period, deeming it the most vibrant phase of Turkism for young intellectuals until the outbreak of the First World War.

Ziya Gökalp joined the Genç Kalemler magazine, driven by the principle of simplification in language, to articulate the program of the Turkism movement. However, with the separation of Selanik from the Ottoman Empire after the Balkan Wars, this environment dissolved, and Gökalp relocated to Istanbul. During this time, other prominent intellectuals of the Turkism movement also moved to Istanbul, including Yusuf Akçura, who had to leave Kazan, and Ahmet Ağaoğlu and Hüseyinzade Ali, who had to leave Baku. Notably, these intellectuals were recognized as influential leaders of the Jadidism movement, contributing to educational and

görsel

cultural activities, writing articles in newspapers, and participating in political processes. *Türk Ocağı* and *Türk Yurdu* magazine played pivotal roles in the genesis of *Kızılma*, serving as platforms that brought these intellectuals together with Ziya Gökalp. Renowned writers and intellectuals from the Turkic world participated in various events organized by *Türk Ocağı*, including İsmail Gaspıralı, Fatih Kerimi, and Abdürreşid İbrahim.

Upon reviewing the articles and news published in the 30 issues leading up to the *Kızılma* poem, it becomes apparent that *Türk Yurdu* magazine served as an inspirational and invigorating source for Ziya Gökalp. The magazine provided information on current political, social, intellectual, and economic developments in the Turkic world through articles by Ahmet Ağaoğlu and Yusuf Akçura. It was noted that a new literary period had commenced among the Russian Turkic People, similar to the Ottoman state, with mention of the ulama leading society in religious understanding.

The *Kızılma* poem emerged from this background and emotional context. While previous analyses have made different prioritizations regarding the work's content, the Jadid elements within it have not been identified and analyzed. One of the central characters in the poem, *Baku Ay Hanım*, hailing from one of the major centers of the Jadid movement, is portrayed as an idealistic, well-educated woman from a wealthy family. Her aspiration to open a school and contribute to the future of her nation through quality education is a notable aspect. Sadeddin Molla elucidated that *Kızılma* symbolizes an ideal achievable through national unity encompassing the entire Turkish world, national thought, wisdom, peace, order, national history, and social solidarity. *Kızılma* School, established by Ms. Ay on the path to this goal, reflects the model of Jadid schools in terms of both curriculum and student profiles.

In conclusion, Gökalp views the Jadid Movement as the inaugural step and exemplar, reinforcing the belief that the *Kızılma* ideal can be realized in the context and content in which it was conceived.